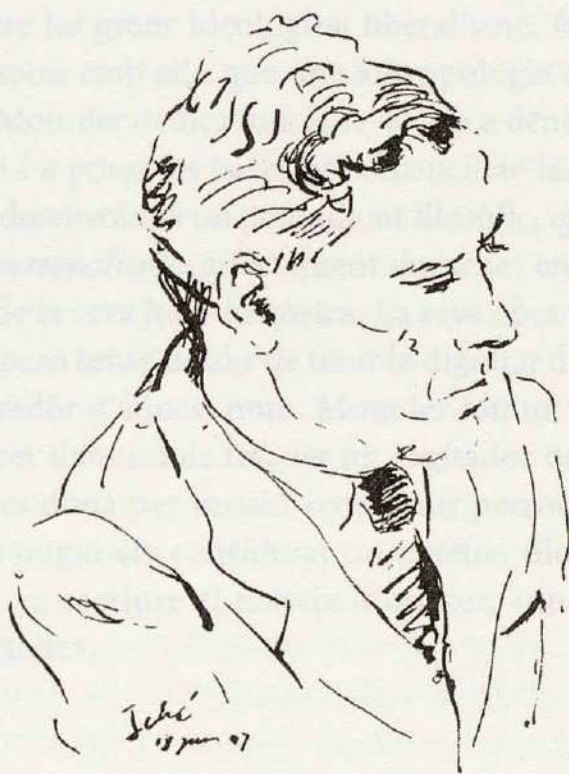

ANTONI COMÍN OLIVERES

Emmanuel Mounier
(1905 – 1950)

Dibuix d'Iché. Association des Amis d'E. Mounier.
Chatenay Malabry.

1. INTRODUCCIÓ

El pensament d'Emmanuel Mounier neix del xoc entre la seva fe cristiana i la realitat social del seu temps, determinada pel capitalisme de les primeres dècades del segle xx, que ell anomena «desordre establert». Mounier veu que l'individu que habita el seu món –un món escindit per la lluita a mort entre les grans ideologies: liberalisme, feixisme i comunisme– no es correspon amb allò que una antropologia cristiana exigeix de la vida humana. Mounier dedicà tota la seva vida a denunciar aquesta contradicció sagnant i a posar les bases per reconciliar-la.

Fou així com desenvolupà un pensament filosòfic, que ell mateix batejà amb el nom de *personalisme*, estretament encarnat en els esdeveniments socials i polítics de la seva hora històrica. La seva obra està dirigida directament a l'acció, però sense deixar de tenir la dignitat d'un pensament que vulgui ser mereixedor d'aquest nom. Mounier fou un intel·lectual profètic que cercava, per damunt de tot, ser un «agitador de consciències», un líder moral que es donà per missió «construir persones». D'aquí que el personalisme no pugui ser considerat un sistema filosòfic acabat i abstracte sinó, com va escriure el mateix Mounier, «una perspectiva, una exigència, un mètode».

2. VIDA

Emmanuel Mounier va néixer a Grenoble l'any 1905, en una família d'origen *montagnard*. Estava molt orgullós d'aquests orígens, perquè considerava que d'ells havia après una actitud espiritual caracteritzada per l'amor a la «contemplació somniadora» de la natura, certa solidaritat amb la misèria material i una capacitat mai no esgotada per a l'alegria i l'espontaneïtat –«el més bonic del món»,¹ com escriuria al seu amic Jean Guitton.

La seva vida està marcada per dues crisis de joventut i per dues tragè-

1. Vegeu C. MOIX, *El pensamiento de Emmanuel Mounier*, Barcelona, Estela, 1964, p. 9. Totes les traduccions al català de textos en altres llengües han estat realitzades per l'autor d'aquest capítol.

dies en la seva època de maduresa. Al final de l'adolescència, arribà la primera crisi. Els seus pares, per equilibrar la seva tendència a la contemplació, van triar per a ell els estudis de medicina. Emmanuel, tímid, acceptà, tot i la seva vocació per les lletres. Tanmateix, durant l'any que estudià medicina va sentir la «desesperació fins a desitjar el suïcidi». Va fer un recés per superar l'angoixa i d'allí en va sortir decidit a dedicar-se a la filosofia. Estudià amb Jacques Chevalier, el seu primer mestre, que exercí en ell una influència intel·lectual i humana molt positiva. A Grenoble, mentre estudiava, va conèixer els barris pobres de la perifèria i la seva preocupació per les qüestions socials es va anar accentuant.

L'any 1928, després de sis anys d'estudi a París, arribà la segona crisi. Mor el seu únic amic íntim, un company de classe, Georges Berthélemy, el seu únic «testimoni interior», l'únic a qui havia obert «certs santuaris». Aquest fet li fa començar a penetrar el sentit del sofriment. Dirà: «És cert que el sofriment ens obre els camins de Déu. Malgrat allò que tenen d'irreparable, aquests dies compten entre els més rics: d'entrada hom els rebutjaria; després no voldria no haver-los viscut.»² Té crisis d'angoixa i, per suportar-les, es lliura a la lectura d'un autor que ja coneixia, Charles Péguy, el poeta de l'esperança, el profeta de la revolució espiritual. La lectura de Péguy és una veritable revelació, un impacte que marcarà de manera duradora el seu pensament i la seva vida. «Péguy em va salvar», escriví a una amiga.

Fins a l'any 1928 Mounier pensava dedicar-se a fer la tesi doctoral i a emprendre una prometedora carrera universitària. Tanmateix, l'«impacte Péguy» el decidí a lliurar-se a la fundació d'un moviment espiritual, intel·lectual i polític, que Mounier batejà amb el nom d'*Esprit* i que organitzà al voltant d'una revista. Es tractava de «buscar a l'entorn de la revista *Esprit* el vincle entre les grans tradicions revolucionàries franceses i les seves grans tradicions espirituals»,³ escriu. Quan Mounier tenia vint-i-tres anys, Guitton li havia escrit: «Vostè és un d'aquells éssers privilegiats que han heretat la senzillesa. [...] Apareixerà vostè i molts s'agruparan al seu voltant.»⁴ A l'estiu del 1932 se celebra el Congrés de Font-romeu, que serveix d'acte fundacional d'*Esprit*. Mounier, amb vint-i-set anys, esdevé un home públic.

2. *Ibidem*, p. 13.

3. *Ibidem*, p. 16.

4. *Ibidem*, p. 18.

La idea inicial és fer d'agitadors espirituals en la línia de Péguy, però amb la voluntat d'incidir, a més, en l'ordre social concret, contra el cristianisme establert, en favor d'un cristianisme revolucionari. En una carta escriu: «El nostre camí serà una marxa cap a la solitud.» Els primers anys d'*Esprit* són els que Mounier anomenarà «doctrinaris», anys en què es posen les bases teòriques del personalisme, mitjançant la crítica de l'idealisme, l'individualisme i el col·lectivisme. En els anys immediatament anteriors a la Segona Guerra Mundial, els esdeveniments polítics i socials marquen l'evolució del moviment: la guerra civil espanyola, el Front Popular a França, la falsa pau del pacte de Munic... És l'època del «compromís», marcada per la col·laboració de Paul Louis Landsberg a la revista; «ell ens va salvar del perill del purisme», dirà Mounier. L'actitud que escau al personalisme no és l'escrúpul, sinó la decisió.

L'any 1938 li arriba la primera tragèdia: la seva filla, de set mesos, és víctima d'una paràlisi cerebral, a conseqüència d'una vacuna contra la verola, que la deixa per sempre més en «una nit de l'esperit». A partir d'aquell moment, la seva filla esdevé, per a ell, el sacrament més íntim del misteri de Déu. Escriu:

«Aquest miracle que un dia es va trencar, aquesta promesa que ha quedat ofegada sota el lleuger abast d'un somriure abolit, d'una mirada llunyana, d'una mà sense projectes, ¡no pot ser un atzar, un accident! ¡Els ha passat una gran desgràcia...! No. Ha arribat algú, algú molt gran; i això no és precisament una desgràcia. No ens hem retorçat l'esperit per demostrar-nos-ho. No ens hem fet sermons. Només guardant silenci davant d'aquest jove misteri, a poc a poc ens envaïa l'alegria.»⁵

L'experiència de la seva filla Françoise serà una referència constant de la idea que és al cor del personalisme: la capacitat del cristià per transfigurar el mal. «Els dies de sofriment, ja no dies perduts sinó dies curulls d'una gràcia desconeguda.»⁶ Així, un esdeveniment privat és la clau per entendre l'actitud de l'home públic i de la seva filosofia política. Mounier dirà que Françoise l'ajudarà a participar permanentment en el dolor universal dels homes i de la història.

5. «Mounier y su generación», *Obras Completas*, vol. IV, Salamanca, Sígueme, 1993, 28.VIII.1940.

6. *Ibidem*, 20.III.1940 (carta a Paulette Mounier).

L'any següent arriba la segona tragèdia, aquesta col·lectiva: la guerra mundial. *Esprit* aconsegueix, al principi, eludir la censura del règim de Vichy, utilitzant un llenguatge indirecte. El moviment es proposa mostrar el sentit del conflicte com a «guerra civil internacional» i resistir espiritualment mantenint una «presència humana» en plena barbàrie. «Tot Europa, cadascun de nosaltres, porta en si el pecat de la guerra que comença...», escriu.⁷ Mantenir la sang freda, lluitar contra l'odi i l'enviliment, treballar per a «aquells que sobreviuran a la catàstrofe», això és el que es proposa Mounier. És mobilitzat i destinat als serveis auxiliars de l'exèrcit francès. «Podran mobilitzar els nostres cossos, però no les nostres consciències», dirà. La tasca d'*Esprit* d'oposició radical al nazisme i al règim de Vichy és cada vegada més directa. La revista viu al límit de la desaparició, però Mounier, tot i les dificultats, manté una influència considerable. Finalment, l'any 1941 el govern la prohibeix, però el moviment ha acomplert el seu objectiu: resistir l'esperit totalitari.

Amb la revista clausurada, Mounier s'entrega a la tasca de col·laboració amb la Resistència, a la zona sud de França. Organitza grups d'estudis als quals encarrega la resistència ideològica. És detingut i tancat a la presó a Clarmont-Ferrand. «En temps de desordre absolut el lloc natural del cristià és la presó»,⁸ escriu. Allí es convertí en el suport moral de la resta de presos. Una llibertat provisional decretada al cap d'uns mesos és anul·lada per un decret administratiu decidit per Vichy sense cap mena d'explicació. Mounier s'oposa a l'arbitrarietat i inicia una vaga de fam. Comença una guerra de nervis entre el règim i el pres. Passa per moments de depressió, però resisteix. Manté la vaga. De primer, procura no posar en perill la seva vida, però en arribar a una situació física límit decideix seguir endavant. En aquest punt, el règim es fa enrere i el decret és retirat. Mounier ha guanyat la batalla moral. Per a ell, la vaga era una forma de participació humil en el sofriment general de la guerra.

Quan surt de la presó s'amaga de la persecució alemanya, amb un nom fals, en un poble de muntanya. La seva salut ha quedat minada durant els mesos d'empresonament. Els darrers dies de la guerra va col·laborar amb la Resistència en el front de paracaigudistes. Arriba la postguerra i *Esprit* reneix «més jove que mai». Apareixen nous grans temes: la confrontació amb el marxisme, amb l'existencialisme, el debat sobre la revo-

7. Cf. C. MOIX, *op. cit.*, p. 25.

8. *Ibidem*, p. 35.

lució, la democràcia, la pedagogia... Mounier s'ha convertit en un personatge més europeu que francès. La seva tasca se centra en el diàleg entre els cristians i els socialistes i comunistes. Calia «descobrir els elements autènticament revolucionaris que tenen els elements espirituals en relació a la crisi contemporània». Tanmateix, el març del 1950 una crisi cardíaca li causà la mort. Era la tercera en vuit mesos durant els quals, en contra de tots els consells, es resistí a frenar el seu intens ritme de treball.

La senzillesa i la rectitud de Mounier torbaven aquells qui el coneixien. Un dels seus companys d'aventura diria: «Impuresa és la paraula que apareix sempre quan un es compara amb Emmanuel.»⁹ En ell, recordaria un altre dels seus íntims, l'alegria era proverbial, però naixia sempre del coneixement profund del sofriment.

3. EL PENSAMENT (I): UNA RELIGIÓ, LA CRISTIANA, QUE INSPIRA UNA ANTROPOLOGIA I UNA ONTOLOGIA

3.1 *L'amor cristià i l'Encarnació*

Mounier va bastir un pensament laic, el personalisme, però inspirat en la seva fe cristiana. De fet, entre els col·laboradors d'*Esprit* hi havia catòlics, protestants, agnòstics... Tanmateix, què es allò específic del cristianisme que Mounier posa al cor del seu pensament? El dogma de l'Encarnació, que és la manera que té el cristianisme d'explicar el sentit de l'amor. L'Encarnació és la manera que té Déu d'estimar el món.

Quina és la lliçó de l'Encarnació per a l'home contemporani? Que l'amor de Déu fa del sofriment un misteri. El sofriment del Fill de Déu i la seva resurrecció permet pensar i viure tot sofriment, tot dolor, com un misteri amb sentit, incomprensible però fecund. Això no és una evasió fàcil davant l'escàndol del mal en el món i en la vida de les persones, sinó tot el contrari. És la forma definitiva de lluitar contra el mal: saber estimar malgrat el mal. És davant de l'absurd i del dolor que l'amor d'una persona és posat a prova. I només un amor que hagi superat aquesta prova pot ser una base sòlida per a la praxi històrica. El sofriment i el mal es converteixen, així, en ocasió de conversió, en lloc de la fe. Diu Mounier, parlant de la seva filla, amb paràlisi cerebral: «Quin sentit tindria tot

9. *Ibidem*, p. 46 (paraules de P.A. Touchard).

això si la nostra petita no fos més que un petit tros de carn abismat no se sap on, un tros de vida accidentat i no aquesta blanca i petita hòstia que ens sobrepassa a tots, una infinitud de misteri i d'amor que ens enlluernaria si la veiéssim cara a cara.»¹⁰ I segueix: «Jo m'acostava a aquest llit sense veu com a un altar, a un lloc sagrat on Déu parlava a través d'un signe. Una tristesa mordent, profunda, però lleugera i transfigurada. I al seu voltant només vaig trobar una paraula: adoració.»¹¹ En relació a aquest text, Alfonso Comín diu: «*Ante el mal incomprendible, Mounier recupera la serenidad trágica, el indeclinable amor.*»¹²

Aquesta perspectiva cristiana té encara una altra conseqüència, que cal formular de manera paradoxal: l'alegria, la veritable felicitat, es troba en el cor del sofriment. «Trobar persones [diu Mounier parlant de la seva joventut], això és el que jo esperava de la vida... i sabia molt bé el que això significava: trobar el sofriment... només podia imaginar l'alegria a través de la participació en el sofriment.»¹³ La mística cristiana és aquesta identificació de l'alegria i el sofriment en virtut de l'amor. Referint-se a la seva filla, Mounier escriurà a la seva dona: «Hem de transformar en alegria tot allò que la felicitat ens nega. [...] Tot sofriment, integrat en Crist, perd la seva desesperació.»¹⁴ En virtut de l'Encarnació, doncs, el sofriment es converteix en el lloc natural del cristià, en la mesura que el cristià el transfigura.

3.2 *El cristianisme i la crisi de civilització*

Per a Mounier, el problema més greu de la civilització europea i occidental del seu temps és justament que ha oblidat aquesta veritat que sorgeix de l'Encarnació. Les ideologies que dominen el món en aquell moment, el liberalisme, el feixisme i el marxisme, no tenen una resposta vàlida pel problema del mal. I una civilització, creu, entra en crisi quan les seves ideologies estan mancades d'aquesta resposta. Per això, sent profundament que viu en temps de crisi: es considera un «cristià en temps d'apocalipsi».

Les filosofies optimistes prenen dues actituds davant del mal: o bé l'ig-

10. «Mounier y su generación», *Obras Completas, op. cit.*, 20.III.1940 (a Paulette Mounier).

11. *Ibidem*, 28.VIII.1940.

12. A.C. COMÍN, «Introducción a la obra de Emmanuel Mounier», dins E. MOUNIER, *Obras*, vol. I, Barcelona, Laia, 1974, p. ix.

13. C. MOIX, *op. cit.*, p. 8.

14. *Ibidem*, p. 25-26.

noren, fan veure que no el veuen, com en el cas de l'optimisme liberal, o bé es pensen que pot ser combatut i vençut amb els mitjans humans solament, com en el cas de l'optimisme marxista. Les filosofies nihilistes o pessimistes que estan a la base del feixisme s'adonen del mal, però el consideren insuperable i, en conseqüència, s'hi abandonen i fins el celebren, convertint en objectiu la destrucció per ella mateixa. Totes tres ideologies volen donar una resposta tancada al problema del mal, que no admet aquesta mena de respostes. Aquestes ideologies, d'altra banda, són a l'origen de la crisi de civilització, alhora que en són un símptoma.

Som als anys trenta. Quan l'optimisme liberal es reveli sense fonament, ingenu i mistificador, les classes liberals, decebudes d'elles mateixes, s'entregaran a les ideologies feixistes. Europa entrarà en una dinàmica de destrucció que la durà a la guerra. Mounier veu l'error espiritual que està a l'origen de tot això, però creu, al mateix temps, que l'espirit cristià va aparèixer al món per donar una resposta a aquesta qüestió: la transfiguració. El cristià no nega el mal, com els liberals, ni s'hi rendeix, com els feixistes, sinó que l'assumeix. El cristianisme, en realitat, no té una resposta sinó que fa una aposta. Per això no és pròpiament una ideologia, sinó una mística, una tensió espiritual, i és per això que el mal no el depassa.

Aquesta perspectiva permet a Mounier posicionar-se davant de cadascuna de les ideologies que, com diu ell, es disputen les ànimes dels homes. El cristianisme, lluny com està de la ceguesa liberal i de la desesperació feixista, no pot sinó estar en radical oposició respecte de la civilització capitalista, en elles dues representada. Està molt més a prop del marxisme, malgrat que no pugui estar-hi d'acord. Com el cristianisme, el marxisme reconeix l'existència del mal, però no s'atura aquí, tal com faria el feixisme, sinó que, com el cristianisme també, s'entrega èpicament a la necessitat de combatre'l. La diferència fonamental entre ambdues perspectives rau en els mitjans d'aquest combat. Pel marxisme, els mitjans humans —la revolució econòmica i el poder polític— són suficients per vèncer el mal. D'aquí prové el tacticisme dels comunistes, que Mounier rebutja. La lluita política bastaria si n'hi hagués prou amb les forces humanes. Però no n'hi ha prou en absolut. Perquè només l'amor pot ser el camí de la justícia. Amor vol dir, primer de tot, encarnar-se en les batalles humanes, pertànyer al món. Tanmateix, l'amor amb què l'home estima un món assetjat pel mal no pot ser sinó un amor plenament conscient de la insuficiència de la voluntat humana.

L'amor humà té valor en la mesura que es fonamenta en un Amor transcendent. Si les forces humanes no fossin limitades, aleshores més valdria respondre al mal amb la voluntat, com els marxistes, alliberant així les criatures de la seva limitació. Si l'amor se sabés limitat i prou, tampoc no tindria cap sentit respondre al mal amb l'amor, perquè només allò que és il·limitat pot salvar allò limitat d'aquesta seva limitació. El valor de l'amor humà rau en el fet que assumint la seva limitació es torna sacramental, cosa que no li succeeix a la voluntat. La voluntat humana només és eficaç quan és suficient. L'amor humà, en canvi, té la seva dialèctica particular: és eficaç encara que se sàpiga insuficient. I això és possible perquè l'amor humà no és més que una resposta a un «altre» Amor, primer i originari, un Amor del qual l'home tot ho ignora però al qual tot ho confia. Respondre al mal amb l'amor és remetre's a aquest altre Amor, a aquesta força més gran que les forces humanes. Va ser Déu qui va triar l'amor per respondre al mal, i fou l'omnipotència del seu amor allò que el portà a morir a la creu. L'amor humà salva del mal perquè el transfigura, i el transfigura perquè és sacrament d'aquest amor diví que expressa la seva omnipotència a través del propi sacrifici en la creu.

3.3 *Materialisme i espiritualisme*

En virtut de l'Encarnació, el cristià respon al mal amb l'amor; sap que és en el sofriment on s'està salvant la veritable alegria. Com es tradueix en termes filosòfics aquesta intuïció cristiana? Senzillament, respondrà el pensador, acabant amb l'escissió clàssica de la filosofia entre espiritualisme i materialisme. La filosofia tradicional havia oposat la matèria a l'esperit, ja fos negant l'existència de l'esperit, en el cas dels materialistes, ja fos considerant que la realitat tota és esperit, en el cas dels espiritualistes, ja fos fent de la matèria i l'esperit dues realitats irreconciliables, en el cas dels dualistes. El cristianisme, dirà Mounier, és la superació de tot dualisme i de tota unilateralitat.

Pel personalisme la realitat és matèria prenyada d'esperit; l'esperit no té existència sinó és a través de la matèria. Hi ha una solidaritat essencial entre ambdues. I transfigurar el mal vol dir alliberar l'esperit ocult en la matèria, encarnar l'esperit i espiritualitzar la matèria. D'aquí que el lloc de la construcció del Regne de Déu sigui la història concreta dels homes; no s'hi val a buscar el Regne fora del món. Simultàniament, la història, el lloc de la matèria, només pot ser construïda a la llum del Regne de Déu.

És l'esperit, que actua a través dels homes, el que mou internament la història. I la llum que guia l'esperit és transcendent, és el Regne.

El món de Mounier viu les pitjors conseqüències d'aquesta escissió. Al seu parer, qualsevol unilateralisme pateix una terrible dialèctica interna: «Tot extrem és el seu altre extrem. L'espiritualisme abstracte és materialisme abstracte; el materialisme abstracte és l'espiritualisme abstracte de la matèria.» Així, en realitat, denuncia Mounier, l'idealisme liberal, suposadament pur, i l'espiritualisme sense encarnar, propi del cristianisme liberal que li fa de parella, no són sinó la màscara d'un materialisme groller que domina ocultament els esperits burgesos. El marxisme deixa en evidència aquest materialisme vergonyant quan proclama el seu materialisme prenyat d'intencions ètiques. Però tampoc serà aquesta la solució, dirà Mounier, perquè l'home té una vocació espiritual que va més enllà de la reducció materialista pròpia de l'antropologia marxista.

Els marxistes assenyalen encertadament les necessitats naturals de les quals parteix la construcció de la persona, mentre que l'idealisme les ignora hipòcritament, perquè és la ideologia dels qui tenen l'horitzó material resolt. En aquest sentit, l'economia serà un àmbit central per a la revolució personalista. Els liberals pretenien fer de la religió la seva única preocupació, però allò que els ocupava realment és l'economia i el benefici. Els marxistes reconeixen la importància de la dimensió econòmica: el materialisme, diu Mounier, és la ideologia dels qui viuen en la misèria. Però això no pot conduir a xifrar tot el canvi social exclusivament en l'àmbit econòmic, perquè aleshores l'economia acaba ocupant el lloc de la religió, tal com els succeeix als marxistes. Les necessitats naturals de l'ésser humà són la base a partir de la qual edificar la seva vocació espiritual. Per això, els joves personalistes, complementant el mestre Péguy, llançaran un dels seus lemes més famosos: «La revolució moral, serà econòmica o no serà. La revolució econòmica, serà moral o no serà.»

El rerefons de l'obra de Mounier serà sempre aquest esforç per superar l'escissió entre materialisme i idealisme, que es desplega en tota la resta d'escissions del seu temps: entre col·lectivisme i individualisme, entre comunisme i capitalisme, entre economia i moral. Com ho assenyalava Doménach, el seu successor al capdavant d'*Esprit*, per a Mounier aquestes parelles antitètiques semblen «no tenir més veritat que allò que neguen». En la mesura que aquesta escissió filosòfica s'ha traslladat al pla de les forces socials i polítiques que es disputen el món, Mounier buscarà la reconciliació en aquest camp de batalla real, i no solament en el camp filosòfic.

Així, reencarnar l'espiritualisme en el materialisme voldrà dir fecundar el cristianisme amb el marxisme. Des del primer fins al darrer escrit, el filòsof francès sempre assenyalarà que la raó històrica és al costat de les víctimes. «El meu Evangeli [escriurà] és l'Evangeli dels pobres.» Per això, se sent obligat a dialogar amb la ideologia que els pobres han fet seva. Una frase resumeix el deure de proximitat cap al marxisme i la distància que l'en separa: «La nostra filosofia, que deu una part de la seva salut a les aigües marxistes, tanmateix no ha rebut d'elles el baptisme.»¹⁵ L'error tràgic del marxisme i dels que viuen en la misèria és que, oblidant la missió espiritual de la revolució, l'han pervertit ja abans de realitzar-la. Amb això, posen en dubte la validesa de tota revolució social, també de la revolució personalista que reclama Mounier, i així acaben atorgant involuntàriament un segell de legitimitat al seu enemic espiritualista-capitalista.

3.4 Refer el Renaixement

La revista –bromejava Mounier– hauria pogut portar per títol «Matèria» i no «Esperit». Per això, parlarà de «*refaire la Renaissance*». Aquest serà el títol del primer número d'*Esprit* i un dels seus lemes fundacionals. Descartes va separar la matèria de l'esperit, va trencar la seva relació essencial i, amb això, va entregar la matèria al món de les matemàtiques. Per sobre d'un món màquina, escriu Mounier, flota un esperit abstracte sense influència, ni eficàcia ni intervenció de cap mena. Tanmateix, la reconciliació no pot ser duta a terme com una fàcil síntesi humanista, a nivell filosòfic. O com un tou centàmbit polític. De res abomina tant Mounier com d'aquesta posició. Com diu Doménach: «...una bona part de la seva energia serà utilitzada a rebutjar aquesta posició neutra i eclèctica amb la qual alguns confonen gustosament la seva filosofia i que és la caricatura més semblant i més perillosa d'aquesta; d'aquí la seva ira contra totes les posicions centrals beatífiques, tots els justos mitjos, que seran el blanc preferit de les seves polèmiques».¹⁶ El que cal, per a Mounier, és reconstruir l'Ésser mateix, en la seva dialèctica essencial, en la seva doble dimensió. La reconciliació és una energia de síntesi –diu Doménach– que procedeix directament de la vitalitat

15. Cf. J.M. DOMÉNACH, *Mounier según Mounier*, Barcelona, Laia, 1973, p. 172.

16. *Ibidem*, p. 78.

mateixa de l'Ésser.¹⁷ Però aquesta síntesi només es pot fer al preu del sofriment, a la manera cristològica.

La dialèctica personalista, per tant, és tot el contrari d'un terme mitjà. És una tensió, un compromís constant, un prendre partit oposat al neutralisme. És una crítica constant als uns i als altres, a l'idealisme i al materialisme, al liberalisme i al marxisme, al col·lectivisme i a l'individualisme, per reconciliar-los en els seus extrems. L'eclecticisme fa una síntesi dels contraris prescindint d'aquests contraris i deixant-los en els seus extrems, sentint-se, a mig camí, posseïdor de la raó. Mounier, en canvi, de manera radical, capgira cada sistema per fer-ne veure el revers, que és el sistema antagònic, i mostra així la insuficiència de l'un i de l'altre, la falsedat de l'afirmació central de cadascun. Presenta els límits alhora que els mèrits de tots aquests humanismes mancats. Critica tots els sistemes per reconciliar-los tots, per recuperar-los tots en un personalisme que no oblidí res. Per això el personalisme no pot ser un sistema acabat, no pot ser una ideologia, sinó una perspectiva, un compromís creador.

L'amor és el lloc on es reconcilia l'escissió. En virtut seva, matèria i esperit —que, escindits, s'havien tornat durs— poden recuperar la seva tendresa original. La missió de l'esperit, dirà Mounier quasi a la manera de Teilhard, és reagrupar, reconcentrar, relligar la matèria i projectar-la més enllà d'ella mateixa. «L'esperit es defineix per la unió.»¹⁸ L'amor aconseguix aquest reagrupament de la història a través de l'esperit. Ara bé, no es tracta d'una tasca fàcil ni automàtica, sinó plena de dolor. Perquè aquest amor que reuneix és una energia que no es demostra, no és una estructura, sinó una tensió constantment creadora. Aquesta tensió unificadora, aquest amor creador, aquesta capacitat per transfigurar el mal, aquest punt de trobada entre l'esperit i la matèria, entre la naturalesa i la poesia, entre individualisme i col·lectivisme, Mounier l'anomena amb una sola paraula: *persona*. La persona, així entesa, és el centre inalienable de tota filosofia —o, més ben dit, de tota perspectiva— personalista.

17. *Ibidem*, p. 78-80.

18. *Ibidem*, p. 83.

4. EL PENSAMENT (II): UNA ANTROPOLOGIA I UNA ONTOLOGIA QUE INSPIREN UNA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA I UNA FILOSOFIA POLÍTICA

4.1 La noció de persona: diàleg amb el neotomisme i amb l'existencialisme

Mounier ha trobat el punt de partida de la seva filosofia: la noció de persona. Escriu: «Cal restaurar una filosofia de l'home enfront dels excessos d'una filosofia de les coses o una filosofia de les idees.» Cal seguir el camí de personalització que recorre cada ésser humà fins a la seva constitució com a persona. Aquest camí està determinat per dues dialèctiques fonamentals, que determinen què és *la persona*. La primera dialèctica, ja l'hem vist, va del cos (la matèria) a l'esperit:

«[...] *jo existeixo subjectivament, jo existeixo corporalment*, són una sola i mateixa experiència. No puc pensar sense ser, ni ser sense el meu cos: jo estic *exposat* per ell, a mi mateix, al món, als altres; per ell escapo de la solitud d'un pensament que no seria més que pensament del meu pensament. En impedir-me ser totalment transparent a mi mateix, m'aboca sense parar fora de mi, a la problemàtica del món i les lluites de l'home. [...] per la seva mort, m'enfronta a l'eternitat. [...] És el mediador omnipresent de la vida de l'esperit».¹⁹

La segona dialèctica és interna a la dimensió espiritual. Es tracta de la tensió entre la llibertat i la naturalesa humana. La persona, per a Mounier, no és només essència, com creuen els neotomistes, ni és només existència, com creuen els existencialistes, sinó totes dues coses. No és només substància ni només obertura, sinó ambdues coses alhora. Mounier es debat en una tensió entre pensaments que s'estan desenvolupant al mateix temps que el seu, pensaments com el del seu amic Maritain o com el de Sartre. Escriu a *El personalisme*:

«Donat que [la llibertat tal com la conceben els existencialistes] és afirmació absoluta, res podria limitar-la; és total i sense límits (Sartre), pel sol fet que és. No respon a cap naturalesa anterior a ella, no respon a cap crida: deixaria aleshores de ser llibertat. Es fa i em fa tot fent-se, en ella i per ella m'invento,

19. Cf. E. MOUNIER, *El personalismo*, Buenos Aires, Editorial Universitaria, 1962, p. 16.

i invento amb mi els meus motius, els valors i el món, sense suport ni ajuda. Aquesta llibertat absoluta és un mite.[...] La noció de naturalesa és una idea confusa, cal depurar-la. Però expressa que l'existència, al mateix temps que sorgiment, és també espessor, densitat; al mateix temps que és creació, és do».²⁰

I l'essència, més que una substància, dirà, és una vocació, una presència, un fons inalienable: «El nostre temps rebutja la idea d'una naturalesa humana permanent, perquè pren consciència de les possibilitats encara inexplorades de la nostra condició. Retreu al principi de la "naturalesa humana" que les limiti de bell antuvi [...]. Però una cosa és negar-se a la tirania de les definicions formals i una altra negar a l'home, com sovint fa l'existencialisme, tota essència i tota estructura. Si tot home no és sinó allò que ell *fa de si mateix*, aleshores no hi ha ni humanitat, ni història, ni comunitat.»²¹

La llibertat és una «llibertat condicionada». Hi ha una essència, que és la que permet considerar les persones no com a individus isolats, sinó com a membres d'una comunitat que els unifica al llarg de la història:

«El personalisme col·loca entre les seves idees clau l'afirmació de la *unitat de la humanitat* en l'espai i el temps, pressentida en algunes escoles de finals de l'Antiguitat i afirmada en la tradició judeocristiana. [...] La idea d'un gènere humà amb una història i un destí col·lectius del qual no pot ser separat cap destí individual, és una idea mestra dels Pares de l'Església. Laïcitzada, anima el cosmopolitisme del segle XVIII i després el marxisme. [...] El sentit de la humanitat una i indivisible està profundament inscrit en la idea moderna d'*igualtat*.»²²

De la mateixa manera que l'existència quedava expressada en l'ideal de la llibertat, l'essència es resol en l'ideal de la igualtat. La persona, essència alhora que existència, les necessita ambdues. Pel personalisme, els dos ideals moderns –enfrontats i monopolitzats per forces antagòniques, marxistes i liberals– han d'anar junts. Ara bé, ¿com es reconcilia aquesta doble dinàmica de l'esperit, que el tensa en direccions que semblen incompatibles (obertura i permanència)? Respon: «[...] la naturalesa [això és,

20. *Ibidem*, p. 36.

21. *Ibidem*, p. 24.

22. *Ibidem*, p. 25.

la subsistència], la persona la conserva i l'actualitza per la seva adhesió a una sèrie de valors lliurement adoptats, assimilats i viscuts, en un compromís responsable i en una constant conversió. Així unifica tota la seva activitat en la llibertat i desenvolupa a base d'actes creadors la seva vocació». ²³ La *conversió* és el que permet recórrer el camí que va de la llibertat a la generositat, el que permet realitzar la presència permanent de l'esperit a partir de l'obertura creadora.

4.2 *Les estructures de l'univers personal: l'optimisme tràgic, la comunicació i la generositat*

Vistes les dialèctiques que configuren, filosòficament, la noció de persona, cal veure ara de quina manera es despleguen, per mitjà de quines actituds espirituals s'expressen un cop posades en moviment. La primera dialèctica –entre matèria i esperit– ens conduirà fins a la idea tan mounierana de «l'optimisme tràgic». El procés de personalització pot fracassar, perquè la matèria no és inerta, sinó rebel:

«Allí on la persona porta la seva llum la naturalesa, cos o matèria, insinua la seva opacitat: davant de la fórmula del savi, davant de la claredat de la raó, davant de la transparència de l'amor. Allí on alça el vol la llibertat, l'entorpeix amb mil llaços. [...] La inseguretats, la preocupació són el nostre destí. [...] La perfecció de l'univers personal encarnat no és, per tant, la perfecció d'un ordre [...]. És la perfecció d'una llibertat combatent, que combat amb ardor. Subsisteix fins i tot en els fracassos. Entre l'optimisme impacient de la il·lusió liberal i revolucionària i el pessimisme impacient dels feixismes, el camí propi de l'home és aquest optimisme tràgic en el qual troba la seva justa mesura dins d'un panorama de grandesa i de lluita.» ²⁴

La segona dialèctica –entre llibertat i vocació– ens durà fins al concepte de «generositat», absolutament central en la filosofia de Mounier. Persona s'oposa a individu: «La persona només es desenvolupa tot purificant-se constantment de l'individu que hi ha en ella. No ho aconsegueix a força de bolcar l'atenció sobre seu, ans al contrari, tornant-se

23. *Ibidem*, p. 42.

24. *Ibidem*, p. 18.

disponible i per això més transparent per a si mateixa i per als altres.»²⁵ Mounier sap que l'individu, fins i tot en els millors casos, obstaculitza la comunicació amb la seva sola presència, perquè oposa una opacitat més profunda que la opacitat de la matèria mateixa: l'opacitat de la llibertat que pot desentendre's de la seva vocació, això és, rebutjar la conversió. Davant d'aquesta manca de transparència, l'individualisme, explica Mounier, s'ha dedicat a organitzar l'aïllament i les actituds defensives. En la seva versió burgesa i liberal, és una forma d'autoprotecció, que redueix la relació entre els subjectes a la desconfiança, al càlcul, a la reivindicació i el profit. Les seves institucions han buscat, només, assegurar la coexistència –«la no usurpació»– entre éssers egoistes. Aquest individualisme, dirà textualment, és l'antítesi mateixa del personalisme i el seu adversari directe. Certa entropia de l'esperit tempta el subjecte a caure en aquesta degradació. Tanmateix, si el subjecte és capaç de descentrar-se, de sortir de si mateix, aleshores esdevé persona:

«Per experiència interior, la persona se'ns apareix aleshores com una presència dirigida cap al món i cap a les altres persones, sense límits, barrejada amb elles en perspectiva d'universalitat. Les altres persones no la limiten, la fan ser i desenvolupar-se. Ella no existeix sinó cap als altres, no es coneix sinó pels altres, no es troba sinó en els altres. [...] Quasi es podria dir que només existeixo en la mesura que existeixo per a altres, i en última instància ser és estimar.»²⁶

Ser és estimar, perquè l'amor és la forma suprema de la comunicació i la persona és, per al personalisme, comunicació. La persona –escriu Mounier– es fonamenta en una sèrie d'actes originals que no tenen equivalent en cap altra part de l'univers:

«1) *Sortir de si*. La persona és una existència capaç de separar-se de si mateixa, de desposseir-se, de descentrar-se per arribar a ser disponible per a altres. [...] Els antics parlaven de lluita contra l'amor propi: avui dia nosaltres ho anomenem egocentrisme, narcisisme, individualisme. [...] 3) *Prendre sobre si, assumir* el destí, la pena, l'alegria, la tasca dels altres, «sentir dolor en el pit». 4) *Donar*. La força viva de l'impuls personal no és ni la reivindicació (individua-

25. *Ibidem*, p. 19.

26. *Ibidem*, p. 20.

lisme petit burgès), ni la lluita a mort (existencialisme), sinó la *generositat*, la *gratuïtat*, és a dir, en última instància, el do sense mesura i sense esperança de devolució. L'economia de la persona és una economia de do i no de compensació o càlcul. La generositat dissol l'opacitat i anul·la la solitud del subjecte, encara que no rebi resposta.»²⁷

La generositat –un altre nom de l'amor– és aquest moviment espiritual que permet el pas de l'individu a la persona. En un fragment especialment bell i vibrant de la seva obra, Mounier posa de manifest el caràcter transcendent d'aquest acte fundacional:

«Acceptar el sofriment i la mort per no traïr la condició humana –del sacrifici a l'heroisme– és [...] l'acte suprem de la persona. Aquesta comença, com escriu Marcel, en el moment que prenc consciència que «sóc més que la meua vida». Tal és la seva paradoxa: no es troba (en el pla personal) sinó perdent-se (en el pla biològic). [...] La persona no és l'ésser, és el moviment d'ésser cap a l'ésser, i només és consistent en l'ésser que apunta. [...] L'ésser personal és generositat. [...] La vida, sobretot davant del perill, només demana en nosaltres adaptació, al preu menys car: és el que s'anomena felicitat. La persona, en canvi, arrisca i malgasta sense mirar el preu.»²⁸

El viatge de personalització culmina en la transcendència, que s'obre per mitjà de l'autoarriscar-se i de la generositat. La persona, dirà Mounier amb paraules manlevades de Nietzsche, està feta per sobrepassar-se. Els valors, explica el filòsof, guien en aquesta obertura a la transcendència. Són els pols que motiven i orienten la gratuïtat i el risc. Tot i transcendir la persona, no la despersonalitzen sinó que són precisament la garantia de la seva personalització. L'ésser humà necessita una mínima força ascensional per mantenir en peu la seva humanitat. Si perd aquesta força, no roman en una humanitat mediocre o moderada, sinó que cau en una falta d'humanitat pitjor que la de l'animal. Hi ha crueltats que només l'ésser humà és capaç de cometre, quan el camí de personalització perd el seu impuls. I l'impuls es perd perquè els valors no són objecte de prova científica. El subjecte exigeix proves de la certesa dels valors i del valor de la transcendència abans d'arriscar-se per ells, però mai no obtindrà aques-

27. Ibidem, p. 21.

28. Ibidem, p. 40.

tes proves si no és al preu d'haver-se arriscat abans. Els valors es guanyen per mitjà de la llibertat.²⁹

A través dels valors la persona es transpersonalitza, i aquesta és la forma més alta de personalització a la qual pot aspirar. Els valors avancen i s'elevan cada vegada més, travessen el camp de la felicitat —constituïda per valors biològics i econòmics que per si sols no culminen la persona—, passen a través del món de la ciència, a través de la veritat, a través del món de la moral i de l'ètica, a través del món de l'art i de l'estètica, revelen la història com una comunitat universal de destins, per arribar finalment als valors pròpiament religiosos. En últim terme, en la mesura que aquests valors als quals aspira la persona són ells mateixos també personalitzats, el creient els anomena Déu. El cristià, dirà Mounier, troba en Déu la font suprema de personalització. Perquè no hi ha aspiració més alta per a la persona que dirigir-se cap a una transcendència que sigui, «ella també», Persona.

Igual com el pare no és un rival per al seu fill, sinó aquell que el pot ajudar a créixer, així entén Mounier la relació de Déu amb l'home: Déu és el model que orienta el desenvolupament de l'home, la font de la força que impedeix que el fill caigui en el seu procés de personalització. Si hom considera el personalisme en la seva especificitat de filosofia cristiana, la fe serà el lloc definitiu de la maduració humana. Però no tot personalisme ha de ser cristià: Mounier ho assenyalà una vegada i una altra. Tanmateix, al cor de les aspiracions personalistes, al centre de la seva força capaç d'arriscar la vida, hi ha un Déu alhora transcendent i personal, és a dir, proper i immediat alhora que infinit.

4.3 *La filosofia de la història del personalisme*

D'acord amb el sentit de l'Encarnació —de la interpenetració de la matèria i l'esperit— la història és, pel personalisme, el lloc de la dialèctica entre l'Absolut i el relatiu, entre Déu i l'home. Del mestre Péguy, Mounier va aprendre la solidaritat existent entre allò terrenal i allò sobrenatural. L'Absolut, que transcendeix l'espai i el temps, es manifesta en la realitat històrica, però no ho fa mai d'una manera definitiva. S'hi manifesta, però sovint ho fa d'una manera anònima. Els esdeveniments decisius de la història de la humanitat, deia Péguy, havien estat anònims: els únics testimo-

29. *Ibidem*, p. 41.

nis del Naixement –del més gran esdeveniment de la història humana– van ser els pastors, gent pobra, analfabeta. La història no és el lloc dels actes públics, sinó que es construeix per actes que comencen desapercibuts.

Hi ha una tensió fonamental en la persona entre el pol exterior i el pol interior, entre allò públic i allò privat, entre el jo íntim i el jo social. Cal que ambdós pols s'equilibrin i s'enriqueixin mútuament, perquè si es perd un dels dos es perd la persona. No es pot perdre en l'exterioritat, perquè aleshores es dissoldria en els altres i en el món. La comunicació té la seva fecunditat en la intimitat intransferible.

La intimitat, el pol privat, és el lloc de manifestació de l'Absolut, de la revelació. «*L'esdeveniment* és el meu mestre interior», havia repetit Mounier. Aquest *esdeveniment* és fet històric; però és també la revelació mística, íntima, inconfessable. El pol privat, místic, ha de revertir en la història, que s'edifica a través de la vida pública, i transformar-la. Però l'esdeveniment públic només pot ser fecund, créixer i renovar-se si està sostingut per l'esdeveniment anònim. Escriu: «No es pot ser tot a la vegada, però l'acció [...] que té gravitació sobre la vida pública, no podria, sense desequilibrar-se, donar-se una base més estreta que el camp que va del *pol polític* al *pol profètic*. L'home d'acció cabal és el que porta en si aquesta doble polaritat [...]. Normalment, el temperament polític, que viu en el pacte i el compromís, i el temperament profètic, que viu en la meditació i l'audàcia, no coexisteixen en el mateix home. És indispensable a les accions concertades produir les dues espècies d'homes i articular-los els uns amb els altres. Si no, el profeta aïllat cau en la imprecació o el tàctic s'enfonsa en les maniobres.»³⁰

D'acord amb el personalisme, hi ha una solidaritat elemental entre mística i política: «La persecució de l'absolut ens porta constantment a la història i, tanmateix, ens llança constantment fora de la història.»³¹

La història és el procés de progressiva personalització de la realitat i aquesta personalització creixent s'expressa en la consecució de comunitats humanes cada vegada més extenses. A l'horitzó, la unitat de la humanitat, és a dir, la igualtat en què desemboquen lliurement la comunicació i el descentrament. La meta de la història, per al personalisme, és el comunisme de la comunicació, això és, el comunisme de la generositat. Diu

30. *Ibidem*, p. 53.

31. Cf. E. MOUNIER, *¿Qué es el personalismo?*, Buenos Aires, Criterio, 1956, p. 65.

Mounier a *Qué es el personalismo*: «Succceix, en les nostres aspiracions com en la marxa objectiva de la història, que la tendència cap al sorgiment de comunitats cada vegada més grans està lligat a la tendència a la personalització. Fins es podria dir que el destí central de l'home no és regir la naturalesa ni assaborir la seva pròpia vida, sinó realitzar progressivament la comunicació de les consciències i la comprensió universal. És per això que des del principi hem associat personalista i comunitari.»³² El subjecte no ha arribat al seu punt de màxima personalització si no interpreta la història en clau d'igualtat, és a dir, si no endevina la seva unitat amb la resta de subjectes. Persona vol dir formar part de la comunitat universal, la qual remet, en última instància, a l'esperança de consumació apocalíptica de la humanitat en la vida de Déu.³³

5. EL PENSAMENT (III): LA FILOSOFIA POLÍTICA DEL PERSONALISME

5.1 *La crítica radical del capitalisme: una filosofia de l'economia*

1. El capitalisme és, per a Mounier, el «desordre establert», una organització social que impedeix el procés de personalització. El jove combatíu dels anys trenta sent dolorosament que la tragèdia de la seva època és que la democràcia liberal està sotmesa al poder del diner, a l'oligarquia dels rics. El cristianisme liberal que predomina a Europa, denuncia Mounier, ha pactat amb aquest esperit burgès, que en un temps va poder ser vàlid per acabar amb l'ordre feudal i la cristiandat anterior, però que en aquell moment fa de la persona un individu isolat i egoista. El capitalisme, clama, impedeix a l'individu transcendir-se en els altres ni en cap valor que no sigui la mera satisfacció dels seus desigs particulars. En conseqüència, en els primers moments del personalisme, Mounier repeteix sense dubtar: cal «alliberar la llibertat dels liberals».³⁴

El capitalisme és una «violència invisible», una inhumanitat odiosa que es dissimula sota el silenci i l'anonimat, tot fent del diner el valor central. Mounier arribarà a escriure: «El món del diner és la més gran conspiració que mai hagi conegut el món contra la Gràcia de Déu.» Per culpa

32. *Ibidem*, p. 125.

33. Cf. E. MOUNIER, *La petita por del segle XX*, Barcelona, Edicions 62, 1968.

34. E. MOUNIER, *¿Qué es el personalismo?*, *op. cit.*, p. 123.

de la moral del diner, explica, els homes es veuen abocats a dues menes oposades de degradació espiritual: la d'aquells reduïts a la passió del profit, a acumular diners; i la d'aquells reduïts a l'enveja del profit, a veure com se'ls neguen els diners. L'afany de lucre envileix els esperits: als uns els fa avars i als altres ressentits. A tots, egoistes. «Diner, misèria del ric, misèria del pobre», escriu. L'alternativa personalista és *la pobresa*: alliberar-se del desig d'acumulació i no subordinar el creixement espiritual a l'avidesa econòmica.

El capitalisme, com a sistema econòmic, està estructuralment dirigit en contra de la generositat i, per tant, impedeix la personalització. Per això, clama, el capitalisme, al segle xx, va contra la història. La moral burgesa ha posat el confort com a valor central dels individus. La misèria material és dolenta per al creixement espiritual, però també ho és el confort, perquè abandona els individus a la facilitat, a la comoditat, és a dir: a la disminució de l'home. La doble tirania de la misèria i de la riquesa, doblement esterilitzant, impedeix la llibertat necessària per a la contemplació desinteressada de l'univers i de la vida. El diner ha matat l'espon-taneïtat i l'amor i els ha substituït pel càlcul. El poder real, que és el poder de personalització, ha estat substituït pel poder del diner, fictici, un simulacre del poder. El diner s'ha convertit en «l'amo del món sense ànima», del món escindit. Converteix els intercanvis humans no en un espai de comunicació, sinó en un sistema d'equivalències. La moral del donar ha estat substituïda per la moral de la proporció i la compensació. Però la persona és desproporció i gratuïtat.

El capitalisme, diu Mounier, ha subvertit l'ordre dels principis econòmics. El capital hauria d'estar al servei de la producció, la producció al servei del consum, i el consum al servei de les necessitats. Les necessitats humanes, considerades en una perspectiva total de la persona, haurien de ser el punt de partida de l'economia. Però el capitalisme ha subvertit l'ordre natural que fa de la persona el centre i ha subordinat la producció a les necessitats del capital, el consum a la producció i les necessitats humanes al consum. La reconstrucció del sistema econòmic, dirà Mounier, ha de començar per una ètica de les necessitats. A més, cal canviar la primacia del capital sobre el treball per la primacia del treball sobre el capital, perquè el treball és l'única font de valor econòmic. El diner no és mai responsable, és anònim i només coneix la dinàmica de l'acumulació, mentre que el treball és l'única font de responsabilitat. Així, el que Mounier critica en el capitalisme és la «fecunditat artificial» del diner, que creix

gràcies al seu parasitisme sobre el treball, per l'usura en el préstec, per l'especulació, que és un fruit directe, dirà, de la moral de l'afany de lucre.

2. La propietat, dirà Mounier, ha de ser una aliada de la persona, però el capitalisme n'ha fet una enemiga. La propietat, tenir, és personalitzadora quan val com a mitjà de l'expansió de l'ésser. Tanmateix, en el capitalisme el sentit personal de la propietat ha estat substituït pel desig infinit i abstracte d'acumulació. La propietat personal no és mai abstracta; la capitalista sempre. És la possessió sense ànima. En el capitalisme, tenir no expandeix l'ésser, subordinant-s'hi, sinó que el suplanta. D'aquí que en el capitalisme s'hagi caigut en un productivisme sense direcció. La relació entre l'home i la natura que es deriva del productivisme ja no és una relació de diàleg, sinó d'explotació. A la mala concepció de la propietat privada, convertida en acumulació quantitativa, correspon una mala possessió de la natura. L'home liberal posseeix amb avarícia; no sap posseir a la manera com Déu, l'únic propietari real de totes les coses, les posseeix: amb amor, amb generositat. Així, dirà Mounier, per a un cristià l'única propietat real és la desposseïció: només es posseeix realment allò que es dóna.

Tanmateix, el capitalisme no ha pervertit només el sentit de la propietat, sinó també el sentit del treball. El treball, dirà Mounier, per oposició al joc i a l'oci, sempre és dolorós, sempre implica esforç. El sacrifici forma part del procés mateix de personalització. Però el treball no és «només dolorós», sinó que pot anar acompanyat d'un profunda alegria. És en aquests casos que el treball realitza. El treball, per al personalisme, és en primer lloc una font de subsistència, però en segon lloc també hauria de ser una font de realització. Tanmateix, el capitalisme, fill de l'època moderna, ha escindit, en el treball, la matèria de l'esperit, és a dir, el dolor de l'alegria. L'ha sotmès a la llei del rendiment, per tal de satisfer les necessitats de l'acumulació. A imitació de la propietat i del diner, l'ha sotmès al criteri d'allò quantitatiu. Així, com diuen els marxistes, el treball s'ha tornat alienant, no personalitzador. El capitalisme ha fet del treball esforç sense satisfacció, i encara, amb l'ajuda del cristianisme desencarnat i pervertit, dissimula aquesta traïció amb la idea d'un pretès dolor cristià i del sacrifici. Però el sacrifici cristià, la Creu del ressuscitat, és un sacrifici que salva, no un sacrifici que aliena.

Per cobrir totes les seves perversions, el capitalisme de l'època de Mounier fa creure que els grans valors espirituals estan de la seva banda. Per això, per a Mounier és imprescindible fer la crítica del capitalisme preci-

sament en nom dels grans valors espirituals, i no cal caure en l'error marxista de fer l'anticapitalisme des d'una ontologia materialista. La *revolució personalista* no parla de generalitzar el confort i la riquesa. Parla de deixar enrere l'obsessió pel profit, «una de les passions amb més capacitat de violència del món actual», per llançar-se a les aventures veritablement humanes. El capitalisme, deixarà ben clar, no té reforma possible.

5.2 *L'oposició frontal al feixisme i la crítica de les democràcies cristianes i del liberalisme*

A l'Europa del anys trenta tots els fruits perniciosos del capitalisme estan sobre la taula. Sentint-se amenaçat pel moviment socialista, el capitalisme reacciona posant-se en mans del feixisme —que és un capitalisme d'Estat hipòcritament anticapitalista— per tal de preservar la seva integritat. El fals espiritualisme dels liberals, en veure's desemmascarat pel totalitarisme materialista del marxisme, renuncia a si mateix i s'entrega al totalitarisme espiritualista del feixisme. Mounier farà una anàlisi extremament lúcida del feixisme creixent a Europa durant els anys trenta. Si triomfa, reconeix, és perquè dóna a les masses alguna cosa que necessiten. El món liberal ha enfonsat la societat en la mediocritat espiritual i el feixisme reacciona contra això i proposa una èpica, una grandesa: heroïcitat, força, risc. Tanmateix ofereix aquesta èpica pel cantó oposat al de la veritable personalització: pel cantó del nihilisme, de la destrucció, de la dialèctica amic-enemic. El feixisme és l'èpica de la desesperança; el personalisme, tot el contrari, és l'èpica de l'esperança.

Cal aprendre la lliçó del feixisme, dirà Mounier amb audàcia. Cal reconèixer que ha cobert el buit de valors transcendents creat pel liberalisme. En el feixisme hi ha una apel·lació a la joventut i a l'aventura, per bé que tergiversades, que, tanmateix, poden ser recuperades en un sentit positiu. Qui pot oferir a les masses l'èpica de l'esperança, de la força i la grandesa d'esperit, sense manipular-la en pro de la destrucció, la guerra i la irracionalitat? Aquesta, respondrà Mounier convençut, és la missió del cristianisme, la missió de la qual ha dimitit. El drama de l'Europa d'abans de la guerra és, justament, que el cristianisme ha sucumbit a les condicions sociològiques de les masses que el representen. El cristianisme s'ha convertit en una *cristiandat liberal*, mediocre i temorenca, igual que la moral burgesa que se n'ha apoderat. I les democràcies cristianes són les representants polítiques d'aquesta cristiandat liberal.

Quan el socialisme ataca el món cristià, demostra que aquest s'ha convertit en un aliat del capitalisme. Però cau ell també en el tràgic error de no saber distingir l'esperança cristiana de la cristiandat que l'ha desvirtuada. El socialisme s'equivoca d'enemic, confon el cristianisme amb el liberalisme, i per lluitar contra l'un, ataca l'altre. Les masses liberals, el món burgès i petitburgès, reaccionen a la defensiva. Per por del comunisme, la societat cristiana pacta amb el món feixista o, si més no, hi transigeix. Aquest error tràgic és el germen de la guerra mundial, segons Mounier. És un error que succeeix igual a França que a Alemanya, a Anglaterra, Itàlia o Espanya. La guerra no és el pecat d'uns països i no d'uns altres —no és el pecat d'Alemanya i prou, dirà—, sinó una conseqüència directa de la pau de Munic, la pau d'un liberalisme que està disposat a transigir amb el feixisme tot el que no és capaç de transigir amb el socialisme i el marxisme.

Mounier, abans que esclati la guerra, s'oposa al pacte de Munic amb totes les seves forces. Sap que quan el món liberalcristià vulgui reaccionar, ja serà massa tard per evitar la destrucció. Fou una de les veus profètiques capaces de preveure el desastre imminent que s'acostava. L'any 1938 publica «Com el feixisme ve a les nacions», un article lúcid i premonitori, en el qual dirà: «No es combat el feixisme que firma amb la seva aparició la derrota definitiva de l'organisme social i dels seus metges; es combaten les situacions i l'esperit prefeixistes. Si ells es colen, ja no hi ha res a fer.»³⁵ Certament, a l'inici del feixisme, l'Església europea l'havia denunciat. Tanmateix, havent d'optar entre dues forces —la comunista o la feixista—, també ella s'equivoca d'enemic. Perquè l'enemic real de l'Església no era el comunisme; seria el totalitarisme nazi el que l'acabaria devorant. El propi Hitler, privadament, ja ho havia anticipat: «Quan assoleixi el poder, l'Església catòlica ja no riurà més, però per assolir el poder no puc prescindir de la seva ajuda.»³⁶

Així, el cristianisme centrista, durant els anys trenta, denuncià els «cristians comunistes», per complaure el feixisme ascendent, pensant que així aconseguiria preservar l'espai propi del liberalisme. Però el resultat va ser el contrari: va segar tots els ferments antifeixistes, que es concentraven bàsicament en la confluència del món cristià i el món socialista. Va entregar —potser sense voler-ho fer— tot el poder al feixisme, el qual, un cop al capdavant de la societat, es va dedicar a combatre el propi cristia-

35. Aquest text fou inclòs més tard al volum *Las certidumbres difíciles*.

36. A.C. COMÍN, *op. cit.*, p. xxxviii.

nisme centrista, acusant-lo de ser un aliat de les «forces roges». En aquella hora històrica de confusió, el pròleg de la guerra, els cristians es van equivocar d'enemic i els comunistes també. Tanmateix, Mounier no els considera dos errors simètrics. L'error del qual ell es fa responsable és l'anticomunisme dels cristians liberals. Cal convertir els cristians i dur-los al cor de les masses obreres, dirà, i el testimoni d'aquests un cop convertits acabarà per convertir els comunistes.

5.3 La força: la resposta al desafiament nihilista

És per això que, durant la Segona Guerra Mundial, Mounier no va escriure principalment sobre el nazisme o sobre la crisi social, com havia fet abans, sinó que es dedicà a la redacció d'un llibre sobre el cristianisme, *L'afrontament cristià*. Era la seva manera de respondre al drama bèl·lic mundial, perquè aquesta obra d'espiritualitat era, al mateix temps, una manera d'armar-se espiritualment contra el nazisme. El llibre basa tota la seva anàlisi del cristianisme en la virtut de la força. La força cristiana és l'únic que pot parar els peus a la força totalitària: només un cristianisme autèntic pot fer front a les bases morals de la barbàrie nazi. La força que el feixisme ha posat al centre d'unes societats espiritualment debilitades és nihilista, inspirada en darrer terme en Nietzsche, és una violència que, davant la impossibilitat de transfigurar el mal, el celebra. És la festa de la destrucció. La força cristiana és tota una altra, molt «més forta» encara; reconeix el mal tan lúcidament com ho pugui fer el nihilisme més punyent, però és capaç de resistir-lo i assumir-lo sense rendir-s'hi. Cal molta més força, dirà Mounier, per apostar pel sentit de la vida des del cor del mal que per entregar-se al mal.

La força feixista és capaç de matar per odi a la vida; la cristiana és la força capaç de morir per amor a la vida. Jesús a la Creu n'és el màxim representant. En ella rau tota virtut. Mounier ja havia escrit a *El personalisme*: «L'amor és lluita; la vida és lluita contra la mort. [...] La força és un dels principals atributs de la persona. No la força bruta del poder o de l'agressivitat [...] sinó la força humana, a la vegada interior i eficaç, espiritual i manifesta.»³⁷

Mounier recull el desafiament de Nietzsche quan aquest denuncia el cristianisme com una plaga desvirilitzadora. La cristiandat liberal i bur-

37. E. MOUNIER, *El personalismo*, op. cit., p. 33.

gesa, reconeix, l'ha convertit efectivament en això, però el cristianisme, proclama, és en realitat infinitament més heroic que el nihilisme nietzscheà i que tot superhome. Tanmateix, Nietzsche ha fet despertar Mounier del «somni dogmàtic de l'esperit» i li ha fet veure que si el cristianisme no sap ser un aliat de la força natural —aquella de la qual s'ha apropiat el nazisme—, té la batalla perduda. Aleshores seria, com acusa l'alemany amb raó, aquella «plaga d'Orient» que va acabar amb la vitalitat de l'home grec (l'home que, de fet, inspira la iconografia feixista). Ara bé, la diferència entre la força natural i la força cristiana és que aquesta encara va més enllà, perquè és capaç de donar una resposta al mal i al sofriment. Tanmateix, la força cristiana no nega ni anul·la la natural, simplement la supera i la completa.

Per això, *L'afrontament cristià* és un elogi de la força, però de la força del despreniment, capaç d'arriscar la vida per amor a la vida. «Si hi ha alguna actitud espiritual que, *plenament viscuda*, tendeixi al menyspreu de la mort és precisament el cristianisme, que data el naixement dels seus sants el dia de la seva mort.»³⁸ La força neix de la fe, que ensenya a no témer ni la vida ni la mort. Només una fe així pot guanyar la partida al totalitarisme, que fonamenta el seu poder en la por.

«Nosaltres treballem pel futur, pel dia després de la pau», escriuria durant la guerra. El feixisme és una covardia davant del mal, un aventurerisme que destrueix el que és fàcil de destruir: la vida. En canvi, la força transfiguradora fa violència no contra la vida sinó contra el mal, contra la tendència esclerotitzadora de la matèria. És aquesta força la que pot salvar Europa, creu Mounier, de la covardia disfressada del nazisme. Perquè el cristianisme no és aquella assegurança contra la mort a la qual l'havien reduïda els cristians liberals, sinó una valentia i un risc: «Avui no es pot ser totalment cristià sense ser un rebel.» Dirà: «El cristianisme no es un fre, és una follia, és la força insensata de la commoció i del progrés. [...] La seva missió es justifica quan les seves forces vives combaten al capdavant de la història.»³⁹

Així, la força cristiana és l'esperança que neix de la Creu, de la nit mística. Només ella pot fer avançar la història. Està envaïda de l'alegria veritable que del mal fa un misteri —i no fa del mal una substància, com suc-

38. E. MOUNIER, *Oeuvres Complètes*, vol. III, París, Seuil, 1961-1963, p. 61 (la cursiva és nostra).

39. E. MOUNIER, *¿Qué es el personalismo?*, op. cit., p. 132.

ceeix en el cas de la desesperada «alegria» nietzscheana. L'any 1944 Mounier escriu: «En el límit, el místic dirà: a la plenitud del tot per la prova del no-res.»⁴⁰ I rebla: «...Hi ha una més dura aventura que bolcar-se a l'Absurd: el salt, infinit, del No-res a l'Ésser.»⁴¹ El cristianisme de *L'afrontament cristià* és un cant a la sobreabundància. A la debilitat liberal, respon amb la dolçor dels forts, pròpia «del que es destensa per replicar sense odi». La bondat que predica el cristianisme, per a Mounier, és vigor, és energia, és acció. És l'energia infinita de la Creu. L'amor pot expressar-se en el testimoni perquè aquest és acció. I la *passió* de Jesús a la Creu és la més alta *acció*, perquè és la més vigorosa.

5.4 *El diàleg amb el comunisme i amb el marxisme*

En el moment que el personalisme es desenvolupa les confrontacions són de tot o res i no valen les neutralitats. En la lluita que s'està donant a Europa l'aliat natural del cristianisme són les masses proletàries que abracen el marxisme com a ideologia pròpia. El cristianisme, repetirà Mounier una vegada i una altra, és l'esperança dels desesperats: està sempre al costat de les víctimes, encara que aquestes s'equivoquin. El personalisme no vol vacil·lar a l'hora de fer que les víctimes el reconeguin com a seu, ni que sigui a costa de perdre la seva puresa. És millor arriscar-se a ser confós amb el marxisme que ser aliens als explotats, dirà. Perquè les masses proletàries són el «lloc natural» del cristianisme en el segle xx, igual com la matèria és el lloc de l'esperit i la creu el lloc l'esperança.

Mounier no pot entendre la paradoxa d'aquella Europa segons la qual els cristians eren conservadors i els revolucionaris eren ateus. Aquesta separació deixa la justícia sempre incompleta: o és injustícia material o és injustícia espiritual. El que vol el personalisme és situar en el mateix camp la revolució i l'esperit. Solidaritzar l'esperança històrica amb l'esperança del Regne de Déu. Escriu Mounier:

«La preocupació dels comunistes es refereix quasi exclusivament als mitjans tècnics de la revolució primera, la que afecta les estructures socials i materials. La nostra versa sobre el destí que serà possible per a l'home en aquestes estructures noves. Les dues posicions no s'exclouen *a priori*. Corresponen

40. J.M. DOMÉNACH, *op. cit.*, p. 141.

41. *Ibidem*, p. 141.

a dos temperaments diferents. [...] Són precisos els uns i són precisos els altres, són precisos constructors de ciutats i d'homes. Els seus camins són indisso-ciables; per què s'odien?, per què s'exclouen? La tensió entre ells és inevita-ble, però cada grup necessita de l'altre i no poden treballar si no s'engranen l'un a l'altre.»⁴²

El personalisme és el pare de tots els socialismes cristians de la nostra època. Tanmateix no transigirà mai amb el marxisme pel que fa a la seva metafísica materialista. Si el totalitarisme d'un esperit sense matèria va ser el drama extrem de la dreta, el totalitarisme d'una matèria sense esperit serà el drama extrem de l'esquerra. Nazisme i estalinisme. Si cal reconciliar la democràcia cristiana amb el socialisme és per evitar que cap dels dos no rellisqui fins als seus extrems totalitaris. L'escissió sempre acaba portant al totalitarisme. La missió del personalisme –escriu acabada la guerra– és «mostrar a cristians i comunistes la perspectiva total d'una situació de la qual cadascun veu només un aspecte».

El marxisme, per a Mounier, ha diagnosticat com ningú ho havia fet la crisi de la civilització capitalista però, a causa del seu materialisme, obstrueix sense voler la sortida a aquesta crisi. «El comunisme –sentència Mounier de manera brillant– és el portador cec d'una redempció que ell mateix nega.» L'any 1939 havia escrit a *Esprit*: «Els que van prendre l'únic partit que podia prendre's, el de la misèria, el dels oprimits, el de la justícia social, apel·laven en la seva majoria a un materialisme filosòfic més perillós per a l'home que l'escassetat de pa.» Així, al costat del seu diàleg constant amb el marxisme, Mounier farà una crítica implacable de l'URSS estalinista: el sistema soviètic, diu, li sembla més feixista que marxista, més nazi que proletari. Tanmateix, va saber sempre no confondre les batalles. Durant els anys trenta, enmig de la confusió, *Esprit* denunciava els processos de Moscou, alhora que rebutjava l'adveniment del totalitarisme de dretes i es mostrava favorable a l'aliança amb els comunistes francesos en el marc del Front Popular.

El comunisme, pensa Mounier, ha ocupat el lloc que correspon al cristianisme del segle xx i que aquest ha abandonat; per això, el marxisme és l'interlocutor privilegiat per a la reencarnació del cristianisme que el personalisme vol dur a terme. Tanmateix: «No hi ha més que una manera de superar el marxisme: superar-lo en humanitat.» I el personalisme

42. E. MOUNIER, *Comunismo, anarquía, personalismo*, Madrid, Zero, 1973, p. 180.

pot superar en humanitat el marxisme perquè el seu optimisme és tràgic. «El materialisme marxista és una reacció contra el materialisme burgès. Però un materialisme no pot negar-ne un altre.» Nosaltres, dirà, mirem cap a la mateixa direcció que els comunistes, però mirem més lluny.

Al costat de la revolució econòmica, cal fer la revolució dels esperits. El sentit de la comunitat i del destí comú de la humanitat, plantejats des d'una ontologia materialista, cauen en el col·lectivisme despersonalitzador, tal com succeeix a les societats comunistes. El subjectivisme burgès, allí, no ha estat substituït per cap mena de sentit real de la comunitat, sinó per un supersubjectivisme de l'Estat. El totalitarisme despersonalitza en nom del col·lectiu. L'individualisme liberal i el col·lectivisme marxista són les dues cares de la mateixa moneda. Cadascun oblida el pol contrari: el liberal oblida la igualtat i la comunitat; el marxista, la llibertat i la persona. Cada pol, per separat, va contra la persona. Reconciliats, en canvi, la fonamenten.

5.5 *La revolució personalista i comunitària: el socialisme de Mounier*

El personalisme es funda en l'encarnació entre els dos pols: la mística i la política, la llibertat i la igualtat, l'esperit i la matèria, l'individu i el col·lectiu. En virtut d'aquesta encarnació, allò individual es transforma en *personal*, i allò col·lectiu en *comunitari*. En la perspectiva personalista, la relació amb la comunitat juga a favor del procés de personalització de l'individu. De fet, parlar de *revolució personalista i comunitària*, el lema d'*Esprit*, era una tautologia, deia Mounier, perquè les dues paraules volien dir el mateix.

La revolució social era del tot necessària perquè, als seus ulls, la civilització moderna nascuda al Renaixement havia entrat en crisi. La modernitat occidental –va proclamar premonitòriament– havia mostrat els seus límits a l'arribada del segle xx. Tanmateix, calia que la revolució avancés en un sentit personalista, que es basés en la primacia de la responsabilitat individual sobre l'aparell anònim, la primacia de l'organisme sobre el mecanisme. «El personalisme és un socialisme de la persona», havia dit Mounier. L'any de la seva mort escriu:

«...el capitalisme en les seves diverses formes està a Europa a la fi de les seves forces i de la seva capacitat d'inventiva. [...] En ple cos capitalista apareixen els primers esbossos d'un món socialista, que s'ha de desenvolupar si s'entén per socialisme el següent: l'abolició de la condició proletària; la substitució de l'economia anàrquica fundada sobre el profit per una economia organitzada

sobre perspectives totals de la persona; la socialització sense estatalització dels sectors de la producció que mantenen l'alienació de la persona; el desenvolupament de la vida sindical; la rehabilitació del treball; [...] l'abolició de las classes fonamentades sobre la divisió del treball o de la fortuna [...]. La necessitat d'un socialisme renovat, rigorós i democràtic alhora, és cada vegada més urgent. Aquesta és la investigació que es demana a Europa i cap a la qual dirigeix el personalisme el seu camí polític actual. L'esdevenidor li dirà si n'ha de seguir d'altres, segons la lliçó dels temps.»⁴³

De la noció de la doble revolució material / espiritual es deriven certes lliçons sobre els instruments del canvi, un dels temes de constant disputa d'*Esprit* amb els comunistes. Els mitjans de la revolució han de ser alhora tècnics i morals. El risc dels revolucionaris comunistes és el taticisme, i el personalisme no vol caure en la recerca de l'eficàcia, tan habitual de la política. Mounier elabora una *tècnica dels mitjans espirituals*: «Una revolució per a la persona no pot utilitzar més que mitjans que estiguin d'acord amb la persona.» El personalisme basa la seva acció en la persuasió i no en la coacció. «No es pot convertir el compromís en reclutament», escriu. Igual com s'ha oposat a la violència econòmica implícita del regne del diner, s'oposa Mounier també a la violència política explícita de certes formes de la revolució comunista.

Tanmateix, tampoc no tot es redueix a la democràcia parlamentària, a l'hora de transformar la societat (l'economia) i els individus (la moral). Ell desconfia de la democràcia parlamentària en la mesura que està conduïda pels tècnics de l'acció. Busca una altra força, busca una acció l'eficàcia de la qual és invisible però infinita, més eficaç que cap altra: el testimoni. El testimoni, tal com l'entén el personalisme, és aquell punt en què es reuneixen la mística i la política, és la moral convertint-se en transformació de les estructures econòmiques. El testimoni està igualment allunyat de la *realpolitik* i del taticisme del polític que dels utopismes evasius i sentimentals i de l'idealisme dels filòsofs. Neix, escriurà Mounier, «de la vinculació entre el desig d'eficàcia i el sentit d'absolut», en un intent dramàtic per «acabar amb el divorci mortal entre idealisme i realisme».⁴⁴ I el símbol privilegiat del testimoni és la Creu. El testimoni es fonamenta en la força crucificada que el pensador francès reivindicava a *L'afron-*

43. E. MOUNIER, *El personalismo*, op. cit., p. 58.

44. C. MOIX, op. cit., p. 50.

tament cristià. La passió és el paradigma del testimoni: perquè la seva força és la de l'amor, que només pot ser omnipotent per mitjà de la seva crucifixió, és a dir, de la seva debilitat.

6. INFLUÈNCIA I VIGÈNCIA DE MOUNIER I DEL PENSAMENT PERSONALISTA

6.1 Influència

La influència que Mounier i el personalisme van exercir en el món polític, filosòfic i religiós de la seva època i de les dècades posteriors, ha estat molt important, més del que habitualment s'assenyala. A continuació mostrem com l'aventura mounieriana és a l'arrel mateixa de dos dels esdeveniments més importants de la història europea i mundial de la segona meitat del segle xx: el Concili Vaticà II i la construcció de la unitat europea.

En el camp religiós: el Concili Vaticà II. La renovació de l'Església catòlica, a tots els nivells, que suposà el Concili Vaticà II no és ni tan sols imaginable sense la prèvia tasca del moviment personalista. No és hora d'analitzar aquí els continguts del Concili, però sens dubte Mounier pot ser considerat un dels seus pares espirituals o un dels seus inspiradors.⁴⁵ Si el Vaticà II es caracteritzà per l'*aggiornamento*, tot allò que en ell pot ser interpretat una «obertura al món», una consideració positiva de la realitat històrica, un diàleg sincer amb la societat del seu temps, una obertura als no cristians –als ateus i a les altres religions– i el final d'una concepció exclusivista de la salvació, com un reconeixement de la llibertat religiosa i de l'autonomia de la consciència, tot això no hagués estat possible sense la denúncia profètica que el moviment personalista havia iniciat tres dècades abans. El Concili significà el principi de la fi de la cristiandat liberal i la recuperació del sentit encarnat de l'esperança cristiana, tal com ho havia defensat el personalisme. L'obertura de l'Església al diàleg amb el marxisme i amb el món del treball, la plèthora de capellans obrers que ompliren Europa durant la postguerra, la normalització de

45. Segons Roberto COLL-VINENT, «...el mismo lenguaje de las Constituciones y Decretos del Concilio Ecueménico Vaticano II parece en parte como calcado de las afirmaciones más sustanciosas de Mounier» (cf. *Mounier y el desorden establecido*, Barcelona, Península, 1968).

la militància política d'esquerres entre els cristians, el naixement d'un nou cristianisme progressista, tot això, que fou possible gràcies al nou rumb que va prendre l'Església catòlica amb el Vaticà II, va ser, en bona mesura, fruit de les llavors plantades pels homes d'*Esprit* i d'aquells que els seguiren per tot el món catòlic i cristià.

En el camp polític: la construcció d'Europa. L'altre gran esdeveniment que marcà Europa durant les dècades de postguerra fou l'inici del procés d'integració europea, que habitualment és vist més com un pacte entre estats que no pas com un pacte entre famílies ideològiques. Tanmateix, la unitat europea és principalment un gran pacte polític entre els partits democratacristians i els partits socialdemòcrates, les forces polítiques que van fer de motor del procés d'unificació. Que l'objectiu del procés fos la pau entre estats, volia dir, en el fons, evitar que el virus del feixisme tornés mai al cor del continent. Així, la unitat econòmica entre els estats no era sinó un instrument de l'antifeixisme.

D'aquesta unificació europea que es planteja com un antídoto contra el totalitarisme, el personalisme i Mounier també en poden reclamar bona part de la paternitat. Sabem que per a ell l'única possibilitat de combatre el feixisme era l'aliança entre cristians i socialistes. El procés d'unificació europea neix del reconeixement que fa el món cristià liberal del seu error. És fruit de la seva aliança amb l'esquerra europea, un cop ha descobert que el seu veritable enemic és el feixisme. De fet, la col·laboració entre cristians i comunistes que tant havia propugnat Mounier va començar durant la Segona Guerra Mundial, en la Resistència i en els camps de concentració nazis. El socialisme cristià o tot pacte entre cristians i socialistes representa la tensió fonamental entre la llibertat i la igualtat, i la integració europea va poder ser una garantia contra el nazisme en la mesura que es va fonamentar en aquest pacte i en aquesta tensió.

Així, la filosofia política de Mounier és al cor mateix de la ideologia en la qual es basa la construcció europea. Un text profètic de *Què és el personalisme?* explica de quina manera el personalisme és el «pare espiritual» de la nova Europa que sorgeix de les cendres de la guerra mundial. Parlant del marxisme, del racionalisme i de les «cristiandats històriques», diu:

«Junts, en una mútua superació, [...] podrien conduir la gran exploració total de l'home nou, en què se salvarien i es transfigurarien tots els valors permanents de l'home etern. [...] En els propers cinquanta anys, Europa farà

saber si ha tingut el coratge de portar a tots els fronts aquesta vasta metamorfosi de les seves estructures, dels seus pensaments i del seu destí. El personalisme es proposa contribuir a aquesta tasca tan ambiciosa, per a la qual famílies encara enemigues hauran de reconciliar-se. La seva primera etapa és preparar el terreny de la trobada.»⁴⁶

6.2 Vigència actual

El pensament mounierian, per la seva vocació de ser un punt de trobada entre l'espiritualitat i l'acció social, entre la religió i la política, desplega la seva vigència en camps molt diversos de la societat internacional de finals del segle xx. El personalisme té molt a dir a propòsit dels debats culturals, de les crisis polítiques i ideològiques, i de les cruïlles religioses actuals. Vegem-ne alguns exemples.

La crítica del capitalisme i el futur del socialisme. En el pla polític, el personalisme continua essent plenament fecund pel que fa al nucli central del seu missatge: una civilització les ideologies dominants de la qual no tenen una resposta adequada al problema del mal és una civilització que nega la realització de la persona. Després de la fi de la guerra freda, l'extensió del capitalisme com a únic sistema econòmic global i l'intent del neoliberalisme per imposar-se com a «pensament únic», fan de la crítica de Mounier al liberalisme i al capitalisme una referència necessària, quasi imprescindible. El personalisme ens permet no oblidar que el capitalisme va contra el procés de personalització perquè no està basat en la generositat sinó en el càlcul.

La ideologia que fins ara havia abanderat l'anticapitalisme, el marxisme, acabada la guerra freda ha perdut bona part del seu crèdit. Així, en aquesta fi de segle, només el personalisme té l'autoritat moral requerida per reprendre ara l'expectativa de la superació del capitalisme, en la mesura que fa una denúncia radical de les seves estructures en tant que intrínsecament contradictòries amb l'amor cristià transfigurador. En aquest sentit, el personalisme recupera del marxisme allò que aquest té de vàlid encara avui. Però ho projecta en una perspectiva de socialisme democràtic, amb llibertat política i econòmica, que el fan immune a la lliçó històrica que ha significat la caiguda del mur de Berlín. El personalisme, sense

46. E. MOUNIER, *¿Qué es el personalismo?*, op. cit., p. 137.

ser estrictament una ideologia política, té com a horitzó de la seva revolució «econòmica i espiritual» un socialisme democràtic que, a diferència de la socialdemocràcia o de les terceres vies, transcendeixi efectivament el marc de les estructures capitalistes. En aquest sentit pot fer una aportació fonamental al futur de l'esquerra en la mesura que és una de les poques bases –potser la més important– des de la qual afrontar la reconstrucció ideològica del socialisme en el segle XXI.

La postmodernitat. En l'àmbit cultural i filosòfic, l'obra de Mounier també té una vigència molt especial en el nostre món actual. De manera una mica provocadora, Mounier pot ser considerat un precursor del que ha estat denominat com a «postmodernitat»: la crisi de la raó moderna, la fi d'un cicle cultural i històric iniciat cinc segles enrere, caracteritzat entre altres aspectes per l'escissió entre la raó i la religió. El Mounier de «refer el Renaiement», què estava proposant sinó tancar l'etapa moderna quan parlava d'acabar amb les escissions cartesians? Aquest discurs «postmodern», el feia el jove Mounier durant els anys trenta, amb cinquanta anys d'anticipació, fent de «profeta» també en el camp de la cultura.

Tanmateix, l'interès d'aquesta similitud no rau en el fet de la mera anticipació, sinó en el fet que permet veure el significat que ha tingut aquesta crisi de fi del segle XX en el conjunt de la història de la cultura occidental. Amb la modernitat, la raó substitueix la religió al cim de l'edifici cultural, però el preu que paga per aquesta substitució és el de funcionar ella mateixa de manera «religiosa». La raó que es revela a si mateixa acaba per divinitzar-se. La modernitat suposa un llarg procés de secularització de les bases religioses de l'occident cristià, al preu de l'absolutització de la raó. Al seu torn, la postmodernitat és la presa de consciència que la raó divinitzada s'acaba traint ella mateixa; és, doncs, un procés de secularització de la raó moderna. Avui, sembla que aquesta raó secularitzada en virtut de la postmodernitat es retroba amb una nova forma de religió, «secularitzada» en virtut de la modernitat. Hi ha en la postmodernitat alguna cosa així com un viatge de la raó a la religió: raó i religió es retroben, no a la manera premoderna –en una relació de subordinació– sinó, ara, totes dues secularitzades, respectant per tant la seva autonomia respectiva, però en una relació de diàleg fructífer.

Aquesta sens dubte discutible síntesi del sentit de la postmodernitat –secularitzar la raó i reconciliar-la amb una religió també secularitzada–, indubtablement, un aire molt mounieria: ens remet directament a la

idea d'encarnar l'esperit i espiritualitzar la matèria. Valgui com una manera inhabitual de situar el personalisme en el conjunt de la filosofia del segle xx i, sobretot, com una manera d'entendre la postmodernitat molt diferent de l'habitual, salvant-la de tots els seus perills cínics i relativistes. La fi de la raó moderna, vista en perspectiva personalista, ja no ens deixa buits de valors, sinó que els descobreix en la força del testimoni.

El futur del cristianisme. Un dels àmbits en què el personalisme, per la seva pròpia procedència, té aportacions més fecundes a fer és el del cristianisme.

D'entrada, es pot considerar el personalisme, en la mesura que és un «cristianisme revolucionari», com una primera font d'inspiració de la Teologia de l'Alliberament. Quan reclama que la fe s'encarni en la realitat social i històrica, d'ell neix la «teologia política» europea que fa de pont amb la teologia de l'alliberament extraeuropea. On Mounier parla d'encarnar el cristianisme en les masses proletàries, la Teologia de l'Alliberament parla de l'opció preferencial pels pobres i de fer la teologia a partir de la praxi històrica. Ambdós coincideixen a l'hora de plantejar la relació entre la història i l'Absolut, a l'hora de revelar la força d'alliberament social i d'oposició al desordre capitalista que va implicada en la mística cristiana, i a l'hora de denunciar la incompatibilitat entre la fraternitat espiritual i l'explotació econòmica. De fet, Mounier havia ja profetitzat més o menys directament aquesta teologia l'any 1947: «La mort s'aproxima. No la mort del cristianisme, sinó la mort de la cristiandat occidental, feudal i burgesa. Demà, o demà passat, una cristiandat nova naixerà de nous estrats socials i d'empelts extraeuropeus.»⁴⁷

En segon lloc, el cristianisme està vivint avui a Occident els fruits més severs de la fi de la cristiandat liberal. En alguns casos reacciona a la defensiva. Tanmateix, per al personalisme la cristiandat liberal va ser sempre un obstacle per a la revelació del veritable sentit del cristianisme. Per això, li és especialment fàcil situar-se en el marc d'un cristianisme orfe d'aquella seva forma «occidental, feudal i burgesa», com deia el mateix Mounier. «Ni teocràcia, ni liberalisme, sinó retorn al doble rigor de la transcendència i de l'encarnació», havia escrit.⁴⁸ El personalisme està especialment preparat per situar-se davant del procés de secularització radi-

47. J.M. DOMÉNACH, *op. cit.*, p.155.

48. E. MOUNIER, *El personalismo*, *op. cit.*, p. 67.

cal que les societats del món occidental han viscut durant els darrers cinquanta anys i no veure'l com un procés de «descristianització», sinó com una forma d'encarnació de l'esperit que pot donar lloc a formes noves i purificades de cristianisme, reconciliat amb el que de millor puguin tenir els valors de la societat contemporània. A l'albada del nou mil·lenni cal una profunda reforma de l'Església, que aprofundeixi la línia del Vaticà II, i per a aquest horitzó el personalisme és un precedent amb moltes coses a dir.

En un món en què la raó moderna ha modificat radicalment la relació de les persones amb les preguntes relatives al sentit de la realitat però en el qual, al mateix temps, la crisi d'aquesta raó sembla reclamar la renovada necessitat d'una referència religiosa, el personalisme pot ser un testimoni fecund a l'hora de construir un cristianisme vàlid per a l'era de la postmodernitat. Una cultura que ha conquerit l'autonomia de la consciència –i la defensa gelosament– no admet una concepció premoderna del magisteri i desvincula l'experiència religiosa de qualsevol forma d'autoritat institucional. Per això, el cristianisme del segle XXI sembla que haurà de ser profundament místic, apel·lant a l'experiència religiosa «directa», i alhora profundament profètic en la seva capacitat per impulsar la construcció social de la fraternitat. El personalisme de Mounier té aquest doble caràcter: pot fer entendre la misteriosa relació que hi ha entre el sofriment i l'alegria en el cor de la mística cristiana, i el vincle entre aquest misteri i el compromís amb la realitat històrica. Si ho fa així, no haurà estat aquest el fruit més petit del seu pas fecund i generós a través dels dies.

7. BIBLIOGRAFIA

7.1 Obres d'Emmanuel Mounier

a) Obres completes

Oeuvres Complètes, (edició preparada per Paulette Mounier, vídua de Mounier), París, Seuil, 1961-1963, 4 vol.

Obras completas, Salamanca, Sígueme, 1988-1993, 4 vol. (trad. cast. de l'edició francesa).

Obras (1931-1939), Barcelona, Laia, 1974, vol. I (i únic).

Textes inédites, París, Bulletin des amis d'Emmanuel Mounier, 1952-1984.

Textos inéditos, Madrid, Instituto Emmanuel Mounier, 1991.

- b) Llibres inclosos a les obres completes (i algunes edicions anteriors al 1988)
- La pensée de Charles Péguy*, 1931.
- De la propriété capitaliste a la propriété humaine*, 1934 (trad. cat.: *De la propietat capitalista a la propietat humana*, Barcelona, Edicions 62, 1968).
- La revolution personaliste et communautaire*, 1935 (trad. cast.: *Revolución personalista y comunitaria*, Madrid, Zero, 1975).
- Manifeste au service du personalisme*, 1936 (trad. cast.: *Manifiesto al servicio del personalismo*, Madrid, Taurus, ⁵1986).
- Anarchie et personalisme*, 1939.
- Personalisme et christianisme*, 1939.
- Les chrétiens devant le problème de la paix*, 1939.
- L'affrontement chrétien*, 1944.
- Traité du caractère*, 1944.
- Introduction aux existentialismes*, 1947 (trad. cast.: *Introducción a los existencialismos*, Madrid, Guadarrama, ²1973).
- Qu'est-que-c'est le personalisme?*, 1947 (trad. cast.: *¿Qué es el personalismo?*, Buenos Aires, Criterio, 1956).
- L'éveil de l'Afrique noire*, 1948.
- La petite peur du XXe siècle*, 1949 (trad. cat.: *La petita por del segle xx*, Barcelona, Edicions 62, 1968).
- Le personalisme*, 1949 (trad. cat.: *El personalisme*, Barcelona, Edicions 62, 1964; trad. cast.: *El personalismo*, Buenos Aires, Editorial Universitaria, 1962).
- Feu la chretienté*, 1950 (trad. cat.: *La cristiandat difunta*, Barcelona, Edicions 62, 1969).
- Les certitudes difficiles*, 1951.
- L'espoir des désespérés*, 1953.
- c) Altres obres d'Emmanuel Mounier editades en català i castellà
- El compromiso de la acción*, Madrid, Zero, 1967.
- Comunismo, anarquía, personalismo*, Madrid, Zero, 1973.
- Mounier en "Esprit"*, Madrid, Caparrós, 1997.
- Cartas desde el dolor*, Madrid, Encuentro, 1998.

7.2 Obres sobre Emmanuel Mounier

AUTORS DIVERSOS, *Mounier, a los veinticinco años de su muerte*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1975.

Nota: Totes les obres de Mounier publicades –tant en català com en castellà– abans de l'any d'aparició del primer volum de les obres completes en castellà (1988) estan actualment exhaurides.

- AMATO, C., *Il personalismo rivoluzionario di Emmanuel Mounier*, Messina, Peroliana, 1966.
- BARLOW, M., *El socialismo de Mounier*, Barcelona, Nova Terra, 1975.
- BORNE, E., *Emmanuel Mounier ou le combat du juste*, París, Seghers, 1972.
- COLL-VINENT, R., *Mounier y el desorden establecido*, Barcelona, Península, 1968.
- COMÍN, A.C., *Obras Completas*, vol. I, Barcelona, Fundación Alfonso Comín, 1986.
- DÍAZ, C., *Mounier y la identidad cristiana*, Salamanca, Sígueme, 1978.
- DOMÉNACH, J.M., *Mounier según Mounier*, Barcelona, Laia, 1973.
- DUMÉRY, H., «Hommage à Mounier», *Bulletin des amis d'E. Mounier*, gener 1966, p. 5-26.
- Esprit*, núm. 18 (1950) núm. 12, monogràfic sobre Emmanuel Mounier.
- GUISSARD, L., *Mounier*, París, Éditions Universitaires, 1962 (trad. cast.: *Emmanuel Mounier*, Barcelona, Fontanella, 1965).
- LACROIX, J., i d'altres, *Presencia de Mounier*, Barcelona, Nova Terra, 1967.
- MOIX, C., *La pensée d'Emmanuel Mounier*, París, Seuil, 1960 (trad. cast.: *El pensamiento de Emmanuel Mounier*, Barcelona, Estela, 1964).